

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/19/2006

STAN SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W LATACH 1998-2006

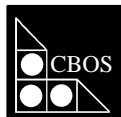
KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2006

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2005 roku

STAN SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W LATACH 1998-2006

- ❑ Podobnie jak przed dwoma i czterema laty, większość badanych (61%) zgadza się z opinią, że obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do niesienia pomocy innym ludziom.
- ❑ Od czterech lat systematycznie wzrasta odsetek respondentów mających poczucie, że ludzie tacy jak oni są w stanie pomóc potrzebującym lub przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta (z 50% w 2002 roku do 54% w 2004 i 63% obecnie).
- ❑ Podobnie jak w roku 2002 i 2004 około połowy badanych (49%) deklaruje, że zna ludzi spoza swojej rodziny, którym byłoby gotowych pomagać w dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących.
- ❑ Od roku 2002 niezmiennie ponad połowa Polaków (obecnie 56%) twierdząco odpowiada na pytanie, czy kiedykolwiek pracowała społecznie na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących.
- ❑ W latach 2002-2006 nieco wzrosła liczba osób, które w roku poprzedzającym badanie dobrowolnie i nieodpłatnie pracowały na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących (z 19% w roku 2002 do 24% w 2004 i 23% obecnie).
- ❑ Dobrowolna i nieodpłatna działalność na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących coraz bardziej absorbuje osoby w nią zaangażowane (w roku 2001 przeznaczyły one na pracę społeczną średnio 18 dni, w 2003 - 20 dni, a w ubiegłym - 21,5 dnia).
- ❑ Od roku 1998 niemal nie zmienia się odsetek badanych poświęcających swój czas na działalność w różnego rodzaju stowarzyszeniach, fundacjach, związkach, samorządach, partiach, klubach, komitetach itp. Obecnie działa w nich 23% badanych.
- ❑ Zdecydowana większość Polaków (77%) nie pracuje społecznie w żadnej organizacji obywatelskiej. Pozostali działają w nich głównie w jednej dziedzinie (14%), rzadziej w dwóch (4%) lub w trzech i więcej (5%).
- ❑ Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną (uwzględniający dobrowolne i nieodpłatne działanie na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących oraz działanie w organizacjach obywatelskich) ukazuje, że w ostatnich czterech latach nieco zwiększyła się liczba społeczników (z 33% w roku 2002 do 37% w 2004 i 36% obecnie).

Doświadczenia ostatnich kilkunastu lat ukazują, że władze państwowe i samorządowe same nie potrafią skutecznie zmierzyć się z wieloma niekorzystnymi dla społeczeństwa zjawiskami, takimi jak bezrobocie, ubóstwo, marginalizacja niektórych grup społecznych i inne. Niezbędne są działania obywatelskie - zainteresowanie Polaków sprawami wykraczającymi poza ich życie osobiste, wrażliwość na dobro wspólne i chęć samoorganizowania się w celu współtworzenia świata wokół siebie, rozwiązywania trudnych problemów społecznych.

W naszych badaniach szukamy przejawów społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. W tym celu już po raz trzeci w ostatnich czterech latach zapytaliśmy ankietowanych, czy dostrzegają potrzebę umacniania solidarności międzyludzkiej, czy wierzą w skuteczność wspólnego z innymi działania na rzecz swojej społeczności lokalnej i osób potrzebujących, czy znają ludzi, którym gotowi byłiby pomagać w tego typu dobrowolnej i nieodpłatnej pracy społecznej¹.

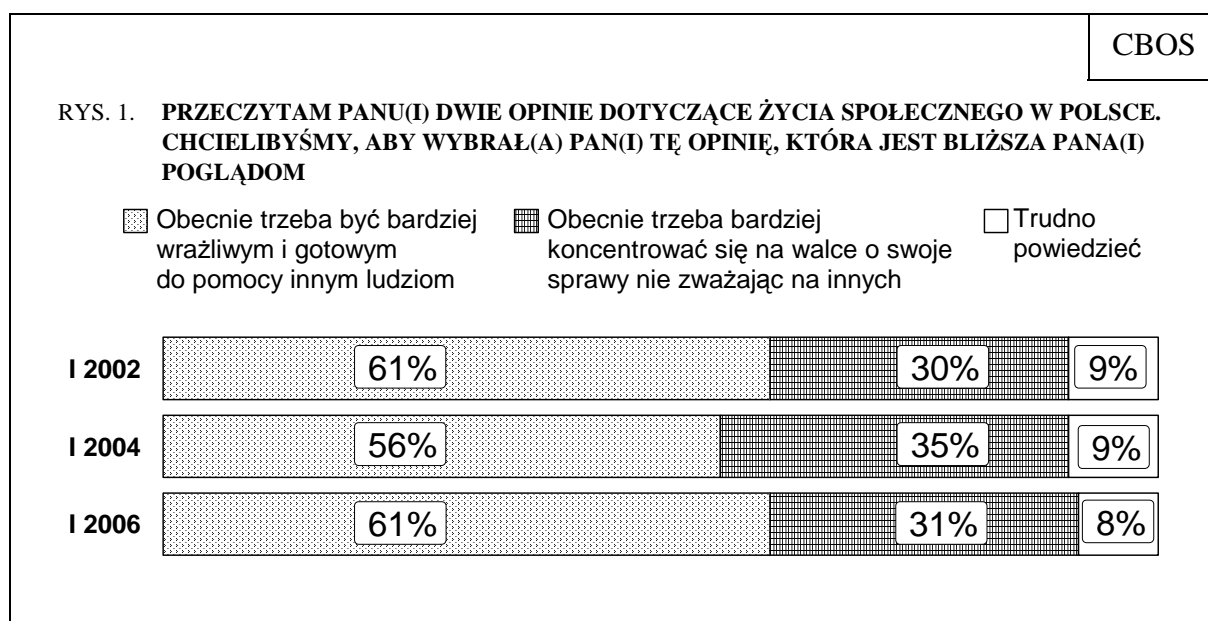
Spółeczeństwo obywatelskie wyraża się jednak przede wszystkim w tym, że obywatele sami organizują się podejmując różne inicjatywy społeczne. Dlatego sprawdzamy, ilu Polaków ma doświadczenia w dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz swojej społeczności lokalnej, w tym - ilu podjęło takie działania w roku poprzedzającym badanie. Pozwala to na porównanie aktywności obywatelskiej w tej dziedzinie w latach 2001, 2003 oraz 2005. Interesuje nas także, ilu Polaków poświęca swój czas na pracę społeczną w mniej lub bardziej sformalizowanych organizacjach obywatelskich, chcemy bowiem sprawdzić, jakie zmiany zaszły w tego typu aktywności społecznej w latach 1998-2006.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (188) zrealizowano w dniach 6-9 stycznia 2006 roku na liczącej 1007 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Uwzględnienie działań obywateli na rzecz swojego środowiska oraz aktywności w organizacjach obywatelskich umożliwia oszacowanie odsetka społeczników mających udział w społeczeństwie obywatelskim oraz odsetka osób biernych pozostających poza jego sferą. Porównanie ich liczby w latach 2002-2006 pozwala ocenić, czy społeczeństwo polskie rozwija się w kierunku społeczeństwa obywatelskiego².

WRAŻLIWOŚĆ I POMOC INNYM CZY BEZWZGLĘDNA WALKA O SWOJE SPRAWY?

Większość Polaków zdaje sobie sprawę z tego, że w dzisiejszej Polsce konieczne jest umocnienie solidarności międzyludzkiej. Prawie dwie trzecie (61%) uważa, że obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom. Zaledwie co trzeci (31%) twierdzi, że należy bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych. W ciągu ostatnich dwóch lat przybyło (o 5 punktów) osób o nastawieniu prospołecznym, ubyło natomiast (o 4 punkty) tych, które deklarują orientację indywidualistyczną. Poglądy badanych są obecnie niemal takie same jak przed czterema laty.

² W przygotowaniu komunikaty ukazujące związki postaw obywatelskich z gotowością do współdziałania oraz zaufaniem w sferze prywatnej i publicznej. Zob. też komunikat CBOS dotyczący jednego z ważnych wymiarów społeczeństwa obywatelskiego - uczestnictwa w wyborach: „Przyczyny absencji w wyborach parlamentarnych i prezydenckich”, grudzień 2005 (oprac. A. Cybulska, K. Pankowski).

Niemal we wszystkich grupach społecznych przeważają osoby dostrzegające potrzebę umacniania solidarności międzyludzkiej w Polsce (zob. tabele aneksowe). Poparcie dla tej idei w znacznym stopniu zależy jednak od poziomu religijności badanych i jest tym większe, im częściej uczestniczą oni w praktykach religijnych. Wśród osób najbardziej zaangażowanych w życie Kościoła prawie trzy czwarte (71%) uważa, że obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom, a tylko jedna piąta (20%) jest zdania, że trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych. Natomiast wśród niepraktykujących wartości prospołeczne popiera zaledwie co drugi badany (48%), a indywidualistyczne - ponad dwie piąte (42%). Poglądy w tej sprawie zależą w pewnym stopniu także od płci badanych - mężczyźni częściej niż kobiety przejawiają orientację indywidualistyczną. Najczęściej jednak deklarują ją robotnicy niewykwalifikowani (48%)³ oraz rolnicy (43%).

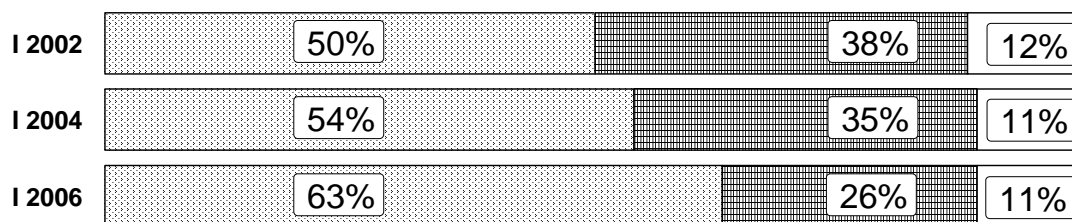
WIARA W SKUTECZNOŚĆ WSPÓLNEGO DZIAŁANIA NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Coraz więcej Polaków wierzy w skuteczność wspólnego działania na rzecz swojej społeczności lokalnej. W latach 2002-2006 znacznie wzrósł odsetek badanych deklarujących, że ludzie tacy jak oni działając wspólnie z innymi są w stanie rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi, miasta lub pomóc osobom potrzebującym. Pogląd taki wyraża obecnie prawie dwie trzecie ankietowanych (63%), a więc o 13 punktów procentowych więcej niż przed czterema laty. Jednocześnie maleje liczba niewierzących w skuteczność wspólnego działania na rzecz społeczności lokalnej. Tak wyrażające się poczucie bezradności obywatelskiej cechuje obecnie jedną czwartą badanych (26%), czyli o 12 punktów procentowych mniej niż w roku 2002.

³ Jest to jedyna grupa, w której orientacja indywidualistyczna jest silniejsza niż prospołeczna.

RYS. 2. PRZECZYTAM PANU(I) DWIE OPINIE DOTYCZĄCE ŻYCIA SPOŁECZNEGO W POLSCE. CHCIELIBYŚMY, ABY WYBRAŁ(A) PAN(I) TĘ OPINIĘ, KTÓRA JEST BLIŻSZA PANA(I) POGŁĄDOM

- Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta
- Ludzie tacy jak ja nawet działając wspólnie z innymi nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta
- Trudno powiedzieć

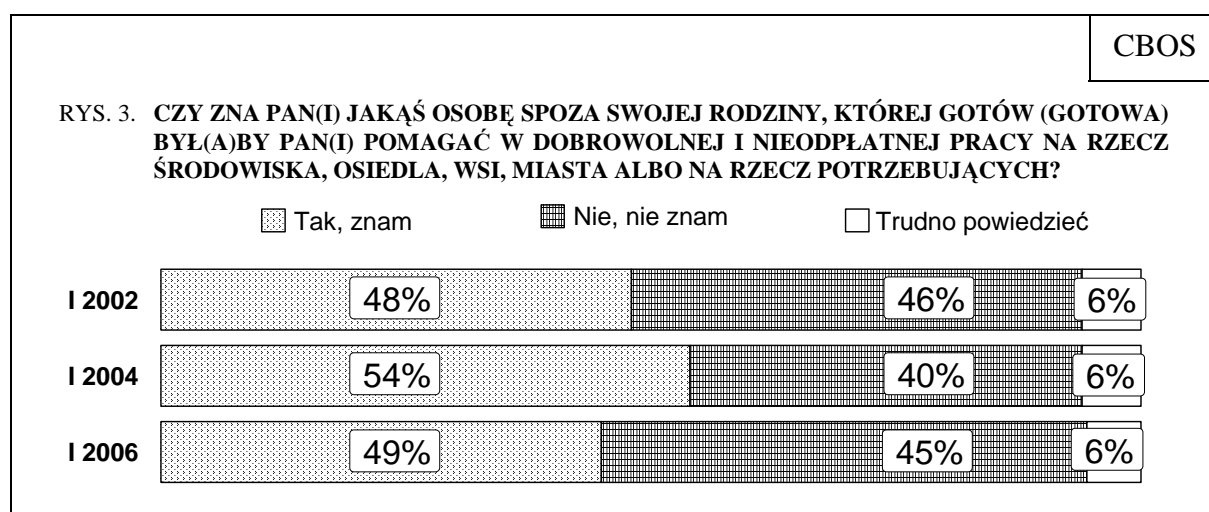
Poglądy w tej sprawie silnie wiążą się ze statusem społeczno-ekonomicznym badanych (zob. tabele aneksowe). Im wyższa pozycja zawodowa, lepsze wykształcenie, warunki materialne i dochody, tym częstsze na ogół przekonanie, że działając wspólnie z innymi można przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących. Z prawidłowości tej wyłamują się jedynie rolnicy, którzy, mimo stosunkowo niskiego statusu społeczno-zawodowego, należą do grup najbardziej przekonanych o skuteczności wspólnego działania na rzecz swojego środowiska (75% wskazań). Przeświadczenie takie wyrażają jednak przede wszystkim badani znajdujący się w dobrym położeniu społecznym - przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (87%), pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (84%), mający wyższe wykształcenie, najlepiej sytuowani (po 80%), dobrze oceniający własne warunki materialne (78%), a także pracownicy umysłowi niższego szczebla (74%) oraz uczniowie i studenci (73%).

Gorsze położenie społeczne natomiast sprzyja na ogół poczuciu bezradności obywatelskiej. Cechuje ono przede wszystkim robotników niewykwalifikowanych (53%), ale także - choć w mniejszym stopniu - robotników wykwalifikowanych oraz bezrobotnych (po 34%), badanych żyjących w złych warunkach materialnych (33%). Jest też wyjątkowo silne wśród osób niepraktykujących (37%).

Porównując wyniki badań z lat 2002-2006 odnotowujemy, że w zdecydowanej większości grup społeczno-demograficznych nastąpiło umocnienie poczucia skuteczności współdziałania na rzecz swojej społeczności lokalnej⁴. Szczególnie wyraźnie widać to na przykładzie rolników (wzrost wskazań z 41% w roku 2002 do 55% w 2004 i 75% w 2006) oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (odpowiednio: 59%, 70%, 84%), a także młodzieży w wieku od 18 do 24 lat (44%, 59%, 73%). Niemal nie zmieniły się natomiast poglądy uczniów i studentów, którzy należą do grup najbardziej przekonanych o skuteczności wspólnego działania na rzecz społeczności lokalnej, oraz robotników niewykwalifikowanych cechujących się w całym analizowanym okresie szczególnie silnym poczuciem bezradności obywatelskiej. Stabilne pozostają także opinie osób najbardziej zaangażowanych w praktyki religijne.

OPARCIE SPOŁECZNE I GOTOWOŚĆ DO WSPÓLDZIAŁANIA NA RZECZ SWOJEJ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Podtrzymywanie więzi z członkami społeczności lokalnej ułatwia podjęcie wspólnego działania na jej rzecz. Połowa Polaków (49%) deklaruje utrzymywanie tego typu więzi twierdząc, że zna jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotowa byłaby pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska lub ludzi potrzebujących. Ponad dwie piąte (45%) przyznaje jednak, że poza rodziną nie ma nikogo, z kim mogłoby współdziałać w tej dziedzinie.

⁴ Por. drugą tabelę aneksową dołączonej do tego opracowania oraz tabelę do komunikatów CBOS: „Kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego”, luty 2002, „Czy Polacy są społecznikami?”, luty 2004 (oprac. B. Wciórka).

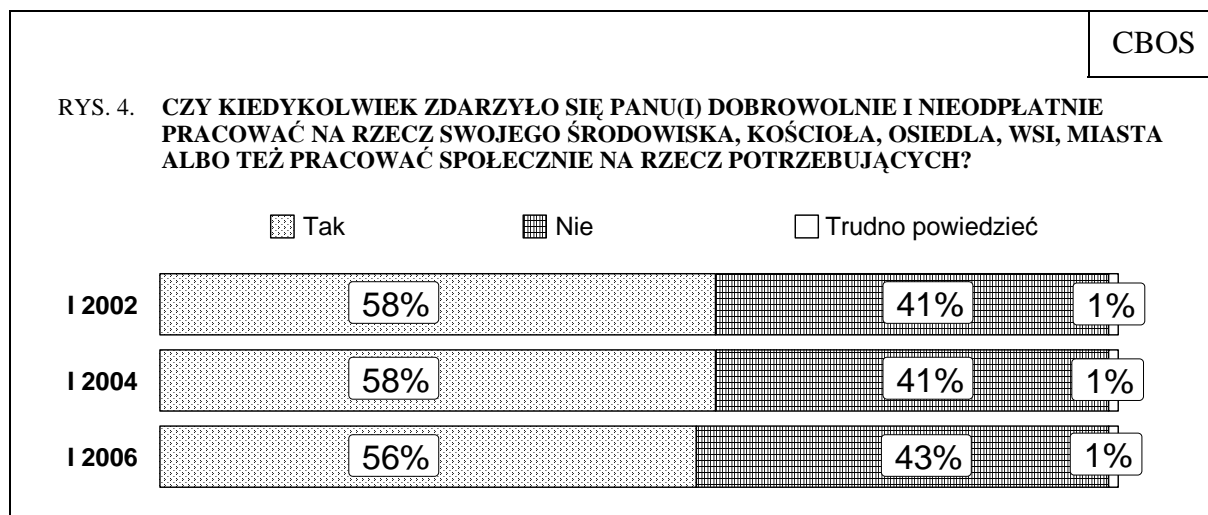
W ostatnich dwóch latach ubyło (o 5 punktów) osób mających oparcie społeczne i gotowych do wspólnych działań społecznikowskich. Obecnie stanowią oni niemal taką samą liczebną grupę jak przed czterema laty.

W większości grup społeczno-demograficznych przeważają badani znający osoby, z którymi gotowi byliby współdziałać na rzecz społeczności lokalnej (zob. tabele aneksowe). Odsetek ich zależy od statusu społeczno-ekonomicznego badanych i na ogół jest tym większy, im wyższe ich wykształcenie, wyższa pozycja zawodowa i lepsze warunki materialne. Z prawidłowości tej wyłamują się tylko rolnicy, którzy stosunkowo często twierdzą, że mają oparcie społeczne i są gotowi współdziałać na rzecz swojej społeczności (58% wskazań). Deklaracje takie najczęściej odnotowujemy jednak u osób najlepiej sytuowanych (77%), pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (73%), przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (67%), pracowników umysłowych niższego szczebla (66%), ludzi z wyższym wykształceniem (69%), żyjących w dobrych warunkach materialnych (61%).

W kilku grupach społecznych przeważają liczebną osobami niemające oparcia społecznego i gotowości do współdziałania. Należą do nich ludzie starsi, w wieku 65 lat i więcej, emeryci oraz badani znajdujący się w gorszym położeniu społecznym - z wykształceniem podstawowym, żyjący w złych warunkach materialnych, robotnicy niewykwalifikowani, a także niepraktykujący oraz niemający wykrystalizowanych poglądów politycznych.

DOŚWIADCZENIE W PRACY SPOŁECZNEJ NA RZECZ SWOJEJ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Większość Polaków deklaruje, że rozumie konieczność umacniania solidarności międzyludzkiej w społeczeństwie oraz wierzy w skuteczność wspólnego z innymi działania na rzecz swojego środowiska lokalnego; zna też ludzi spoza swojej rodziny, którym gotowa byłaby pomagać w tego typu pracy społecznej. Społeczeństwo obywatelskie wyraża się jednak przede wszystkim w działaniu, samoorganizowaniu się ludzi, podejmowaniu przez nich inicjatyw społecznych. Z deklaracji ankietowanych wynika, że jakieś doświadczenia w tej dziedzinie ma ponad połowa Polaków. Więcej niż co drugi (56%) przyznaje, że zdarzyło mu się w życiu dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Ponad dwie piąte ankietowanych (43%) przyznaje jednak, że dotychczas nie miało żadnych tego typu doświadczeń. W ciągu ostatnich czterech lat deklaracje w tym zakresie nie uległy istotnej zmianie.

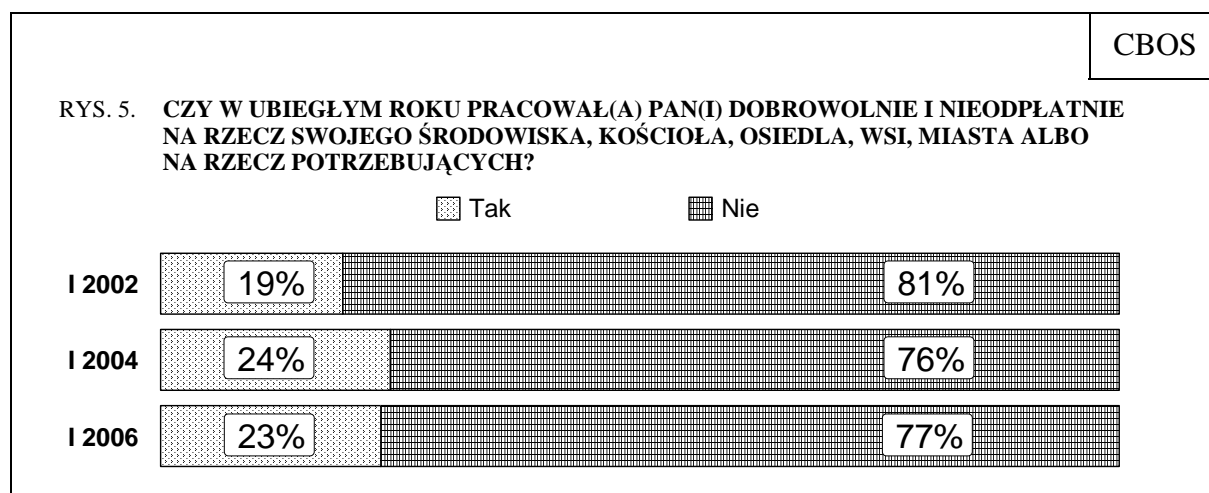

W większości grup społecznych przeważają respondenci, którzy mają jakieś doświadczenie w pracy na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących (zob. tabele aneksowe). Odsetek ich jest tym większy, im wyższe wykształcenie, wyższe dochody *per capita* w rodzinie i lepsze warunki materialne. Nie zależy jednak tak wyraźnie od statusu społeczno-zawodowego badanych. Do doświadczeń w tej dziedzinie najczęściej przyznają się bowiem zarówno pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (74%) oraz przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (72%), jak i - choć w nieco mniejszym stopniu - rolnicy (65%), robotnicy wykwalifikowani (64%). Deklaracje takie znacznie częściej składają mężczyźni (65%) niż kobiety (47%), częściej też osoby najbardziej zaangażowane w praktyki religijne (72%) niż w ogóle niepraktykujące (40%). W niektórych grupach społecznych przeważają liczebnie badani, którzy jeszcze nigdy nie pracowali społecznie na rzecz swojej społeczności lokalnej. Zrozumiałe, że często są to ludzie młodzi, w wieku od 18 do 24 lat oraz uczniowie i studenci. Przede wszystkim jednak do najmniej doświadczonych należą pracownicy fizyczno-umysłowi (38%) i robotnicy niewykwalifikowani (44%), a także badani, którzy nie mają wykrystalizowanych poglądów politycznych (45%) oraz niepraktykujący (40%).

PRACA SPOŁECZNA NA RZECZ SWOJEJ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W ROKU 2005

Z deklaracji ankietowanych wynika, że w minionym roku prawie jedna czwarta (23%) pracowała dobrowolnie i nieodpłatnie na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta lub osób potrzebujących. Zdecydowana większość (77%) nie podejmowała takich

zadań. W porównaniu z rokiem 2002 zaangażowanie Polaków w rozwiązywanie problemów lokalnych nieco się zwiększyło (wzrost wskazań o 4 punkty).

Na podstawie deklaracji ankietowanych można sądzić, że dobrowolna i nieodpłatna działalność na rzecz swojej społeczności lokalnej coraz bardziej absorbuje społeczników. Respondenci zapytani o liczbę dni w 2005 roku, jakie przeznaczycy na pracę społeczną, wymienili średnio **21,5** dni, a zatem więcej niż w latach 2003 i 2001 (odpowiednio: średnio 20 i 18 dni). Należy przy tym podkreślić, że w poszczególnych latach badani najczęściej angażowali się w sprawy swojej społeczności w wymiarze nieprzekraczającym 6 dni.

Tabela 1

Ile w ubiegłym roku było takich dni, kiedy pracował(a) Pan(i) społecznie?	Odpowiedzi osób, które pracowały społecznie w roku poprzedzającym badanie		
	I 2002 (N=183)	I 2004 (N= 256)	I 2006 (N= 233)
	w procentach		
Od 1 do 6 dni	43	49	50
Od 7 do 13 dni	24	22	20
Od 14 do 20 dni	15	9	7
21 dni i więcej	17	20	21
Trudno powiedzieć	1	0	2
Średnia liczba dni, kiedy pracował(a) społecznie	18	20	21,5

We wszystkich grupach społecznych dominują badani, którzy w 2005 roku nie pracowali społecznie na rzecz swojego środowiska lokalnego (zob. tabele aneksowe). Odsetek osób podejmujących zadania społecznikowskie zależy w bardzo dużej mierze od religijności

badanych - im częściej uczestniczą oni w praktykach religijnych, tym większa ich liczba włączała się w ubiegłym roku w rozwiązywanie problemów lokalnych (32% wśród praktykujących kilka razy w tygodniu i 9% wśród w ogóle niepraktykujących). Aktywność w tej dziedzinie jest też tym większa, im wyższe wykształcenie i lepsze warunki materialne ankietowanych. Mniejsze znaczenie ma status zawodowy - do najbardziej aktywnych należą bowiem zarówno rolnicy (44%), jak i pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (41%) oraz przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (40%). Częściej udzielali się społecznie mieszkańcy wsi (30%) niż miast, częściej też mężczyźni (29%) niż kobiety (18%).

W ubiegłym roku na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących najrzadziej pracowali społecznie respondenci niepraktykujący (9%), gospodynie domowe (10%), pracownicy fizyczno-umysłowi (13%), robotnicy niewykwalifikowani (16%), ludzie starsi - w wieku 65 lat i więcej (15%), emeryci i bezrobotni (po 18%).

W latach 2002-2006 w wielu grupach społecznych zwiększyło się społecznikowskie zaangażowanie badanych. Systematyczny wzrost aktywności odnotowujemy w bardzo różnych środowiskach - zarówno wśród pracujących na własny rachunek poza rolnictwem, jak i rencistów, wśród osób o najniższych dochodach i wśród dobrze sytuowanych (o miesięcznych dochodach powyżej 900 zł *per capita* w rodzinie), w grupie ludzi stosunkowo młodych (od 35 do 44 lat) oraz najstarszych (mających 65 lat i więcej). Jest on widoczny także wśród mężczyzn oraz mieszkańców miast liczących ponad 100 tys. ludności. Mniej regularny, ale znaczny wzrost zaangażowania obserwujemy także u rolników oraz badanych o lewicowych poglądach politycznych. Natomiast stopniowy spadek zainteresowania sprawami lokalnymi odnotowujemy głównie w grupie gospodyń domowych. Nieco mniej aktywni ostatnio byli też badani najczęściej uczestniczący w praktykach religijnych (zob. tabela 6).

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA W ORGANIZACJACH OBYWATELSKICH

Społeczeństwo obywatelskie wyraża się zarówno w dobrowolnych i nieodpłatnych działaniach na rzecz swojej społeczności lokalnej, jak i w zaangażowaniu w pracę społeczną w organizacjach obywatelskich. Przedstawiając możliwości działania w różnego rodzaju stowarzyszeniach, fundacjach, związkach, samorządach, partiach, klubach, komitetach, ruchach itp.⁵, już po raz piąty w ciągu ostatnich ośmiu lat zapytaliśmy respondentów,

⁵ Obecnie w Polsce zarejestrowanych jest 45 tys. stowarzyszeń i 7 tys. fundacji.

czy poświęcają swój wolny czas na działalność społeczną w tych organizacjach. Wyraźnie przy tym podkreślił, że chodzi o aktywne uczestnictwo w ich pracy, a nie o samą przynależność.

Tabela 2

W Polsce istnieją różne możliwości społecznego działania. Czy Pan(i) poświęca swój wolny czas na działalność w którejś organizacji, stowarzyszeniu, ruchu, klubie lub fundacji? Chodzi o udział w pracy tej/tych organizacji , a nie tylko o przynależność do niej/nich	Odsetki odpowiedzi twierdzących wśród ogółu respondentów				
	II 1998	XII 1999	I 2002	I 2004	I 2006
Organizacje działające na rzecz szkolnictwa, oświaty, np. komitet rodzicielski, rada rodziców, fundacja szkolna, uczelniana, Społeczne Towarzystwo Oświatowe itp.	4,5	5,5	3,2	4,2	4,8
Związki zawodowe	3,2	4,8	3,3	3,8	3,9
Organizacje (związki, kluby i stowarzyszenia) sportowe	2,2	3,1	2,7	4,8	3,5
Organizacje charytatywne działające na rzecz potrzebujących dzieci	1,2	2,9	1,0	2,4	3,5
Organizacje, ruchy religijne, kościelne, wspólnoty parafialne	3,6	3,9	2,0	3,9	3,4
Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe itp.	3,0	2,0	3,0	2,2	3,4
Stowarzyszenia, związki działkowców, hodowców, wędkarzy, myśliwych	2,4	3,1	1,8	2,9	2,5
Organizacje młodzieżowe, np. harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie	1,5	2,0	2,1	2,3	2,3
Organizacje charytatywne działające na rzecz osób potrzebujących - starych, ubogich, bezdomnych, chorych, niepełnosprawnych, ofiar klęsk żywiołowych, ofiar wojen itp.	1,5	2,8	1,3	2,4	2,1
Organizacje emerytów, kluby seniorów	1,4	1,4	1,2	1,8	1,8
Organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego	0,9	1,5	0,3	1,2	1,8
Organizacje, stowarzyszenia artystyczne, np. chór, orkiestra, zespół taneczny, teatralny	0,9	1,8	0,9	1,9	1,6
Towarzystwa przyjaciół zwierząt, opieki nad zwierzętami	1,1	1,1	0,7	0,8	1,6
Organizacje wspierające placówki służby zdrowia	0,7	1,2	0,6	0,8	1,5
Organizacje samopomocowe, np. stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, samotnych ojców, anonimowych alkoholików, osób bezrobotnych itp.	0,6	1,1	0,4	1,0	1,3
Samorządy dzielnicowe, osiedlowe, np. rady mieszkańców, komitety domowe itp.	1,0	1,2	0,3	1,0	1,2
Organizacje kombatantów, weteranów, ofiar wojny	1,4	1,3	0,9	1,4	1,2
Towarzystwa naukowe	0,6	1,4	0,8	1,4	1,2
Samorządy pracownicze (rady pracownicze)	0,4	0,3	0,2	0,8	1,1
Komitety starające się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy (np. parkingu), grupy protestu	0,5	1,2	0,3	0,4	1,0
Organizacje, stowarzyszenia turystyczne	1,6	2,0	0,6	1,3	0,9
Samorządy gminne	1,1	1,3	0,2	1,1	0,9
Stowarzyszenia miłośników miasta, regionu, np. zajmujące się ochroną zabytków, rozwojem kultury regionalnej itp.	0,7	0,8	0,4	0,6	0,8
Organizacje kobiece, np. koła gospodyń wiejskich	1,0	1,5	0,8	1,2	0,8
Stowarzyszenia, kluby kolekcjonerów, zbieraczy, hobbystów	0,5	0,7	0,7	1,2	0,7
Partie lub stowarzyszenia polityczne	0,3	0,8	0,6	0,7	0,7
Towarzystwa przyjaźni z innymi krajami, narodami	0,1	0,7	0,1	0,7	0,6
Stowarzyszenia i samorządy zawodowe	0,7	0,8	0,5	0,9	0,5
Samorządy wojewódzkie i powiatowe	-	0,4	0,1	0,5	0,2
Inne organizacje, stowarzyszenia, ruchy, kluby lub fundacje	0,2	0,9	0,2	0,3	0,9

Stosunkowo niewielu Polaków wykorzystuje możliwość społecznego działania w poszczególnych wymienionych przez nas rodzajach organizacji obywatelskich. W ostatnich sześciu latach badani najczęściej poświęcali swój wolny czas szkolnictwu i oświacie, związkom zawodowym, organizacjom religijnym, sportowym, charytatywnym, a także ochotniczym organizacjom ratowniczym. Dotychczas jednak liczba osób deklarujących udział w pracy którejkolwiek z tych organizacji nie przekroczyła 5,5%. Również w tym roku Polacy najbardziej angażowali się w pracę społeczną w wymienionych dziedzinach. Wśród pozostałych sfer działania stosunkowo najczęściej wskazywano związki działkowiczów, hodowców, wędkarzy i myśliwych oraz organizacje młodzieżowe. Zbliżone odsetki badanych pracują na rzecz stowarzyszeń emeryckich, artystycznych, mających na celu ochronę środowiska naturalnego, opiekę nad zwierzętami oraz wspieranie instytucji służby zdrowia. Natomiast każdą z pozostałych dziedzin objętych działalnością organizacji obywatelskich wskazywało mniej niż 2% ankietowanych.

Można uznać, że w polskim społeczeństwie, stosunkowo mało zainteresowanym pracą społeczną w organizacjach obywatelskich, istnieją enklawy takiej aktywności. „Enklawowość” ta ma niejako podwójny wymiar - dotyczy dziedzin życia społecznego, w których Polacy najchętniej przejawiają inicjatywę poświęcając swój czas na pracę społeczną (edukacja, związki zawodowe, sport, religia, działania charytatywne, ratownicze), ale także grup społecznych wyróżniających się aktywnością w organizacjach obywatelskich⁶. Do tych ostatnich należą niewątpliwie przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji. Z ich deklaracji wynika, że ponad jedna piąta (22%) działa w organizacjach obywatelskich zajmujących się problemami szkolnictwa i oświaty, nieco więcej - w organizacjach charytatywnych pomagających dzieciom (18%) oraz innym potrzebującym (10%). Angażują się ponadto w pracę organizacji młodzieżowych (16%), związków zawodowych (14%), organizacji religijnych (11%), sportowych (11%), towarzystw opieki nad zwierzętami (10%) oraz - w mniejszym stopniu - stowarzyszeń zrzeszających działkowiczów, hodowców, myśliwych (8%), zajmujących się ochroną środowiska naturalnego (6%) oraz w towarzystwach naukowych (6%), samorządach dzielnicowych i osiedlowych (6%), stowarzyszeniach wspierających placówki służby zdrowia (5%), a także towarzystwach przyjaźni z innymi narodami (5%). Spektrum organizacji obywatelskich, które tworzą

⁶ Por. P. Gliński, H. Palska, *Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej*, w: *Elementy nowego ładu*, pod red. H. Domańskiego, A. Rycharda, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1993, s. 371-384.

przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji i w pracę których się włączają, jest znacznie szersze. Obejmuje m. in. samorządy pracownicze, stowarzyszenia regionalne, społeczne komitety (po 4%), a także stowarzyszenia zawodowe, artystyczne (po 3%) i inne.

W celu oszacowania ogólnego poziomu aktywności społecznej w organizacjach obywatelskich oraz monitorowania jego zmian utworzyliśmy sumaryczny wskaźnik, który ukazuje, w ilu dziedzinach działają badani. Pozwala to na wyodrębnienie osób biernych, które nie pracują społecznie w żadnej organizacji obywatelskiej, oraz aktywnych - uczestniczących w pracy przynajmniej jednej z nich. Wśród tych ostatnich wyróżniamy działających w jednej dziedzinie, dwóch dziedzinach oraz trzech i więcej. Podział taki umożliwia opisanie zakresu zaangażowania Polaków w tego typu pracę społeczną.

Obecnie zdecydowana większość Polaków (77%) nie działa w żadnej organizacji obywatelskiej. Co czwarty dorosły (23%) deklaruje jednak, że poświęca swój wolny czas na działalność społeczną, w tym 14% działa w jednej dziedzinie, 4% - w dwóch dziedzinach, a 5% - w trzech lub więcej. Poziom aktywności Polaków w organizacjach obywatelskich jest stabilny - od ośmiu lat prawie się nie zmienia.

Tabela 3

Grupowa aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich	Wskazania respondentów według terminów badań				
	II 1998 (N=1167)	XII 1999 (N=1522)	I 2002 (N=973)	I 2004 (N=1057)	I 2006 (N=1007)
	w procentach				
Osoby, które nie działają w organizacjach	77	76	79	76	77
Osoby działające w organizacjach (ogółem)	23	24	21	24	23
w tym:					
- w jednej dziedzinie	15	13	15	14	14
- w dwóch dziedzinach	4	5	4	5	4
- w trzech lub więcej dziedzinach	4	6	2	5	5

Poziom aktywności w organizacjach obywatelskich jest wyraźnie zróżnicowany społecznie. Częściej działają w nich mężczyźni niż kobiety. Zaangażowanie wiąże się przede wszystkim ze statusem społecznym badanych - im wyższe jest ich wykształcenie i pozycja zawodowa, tym na ogół częściej poświęcają swój czas na pracę w organizacjach, a także tym więcej dziedzin obejmuje ich działanie. Z prawidłowości tej wyłamują się rolnicy, którzy obok kadry kierowniczej i inteligencji (45% aktywnych) i pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (42%) należą do grup najczęściej pracujących społecznie (34%).

Aktywnemu uczestnictwu sprzyja też najwyższy status finansowy (32%) oraz wiek od 35 do 44 lat (31%). Do najbardziej zaangażowanych należą ponadto uczniowie i studenci (31%), a także zarówno osoby silnie związane z Kościołem, praktykujące kilka razy w tygodniu (34%), jak i badani o lewicowych poglądach politycznych (32%).

Tabela 4

Cechy społeczno-demograficzne	Odsetki ankietowanych pracujących społecznie				
	II 1998	XII 1999	I 2002	I 2004	I 2006
Ogółem	23 (7)	24 (11)	21 (6)	24 (10)	23 (9)
Wykształcenie					
Podstawowe	18 (6)	16 (5)	14 (2)	14 (4)	16 (2)
Zasadnicze zawodowe	17 (3)	20 (7)	13 (3)	21 (6)	21 (7)
Średnie	27 (10)	27 (12)	27 (8)	25 (12)	28 (13)
Wyższe	44 (19)	46 (24)	38 (17)	48 (29)	32 (19)
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)					
Kadra kierownicza, inteligencja	42 (19)	62 (43)	54 (25)	53 (41)	45 (31)
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	35 (12)	32 (11)	27 (8)	29 (11)	31 (14)
Pracownicy fizyczno-umysłowi	20 (8)	27 (13)	18 (0)	12 (2)	19 (5)
Robotnicy wykwalifikowani	20 (4)	27 (7)	32 (4)	31 (9)	21 (8)
Robotnicy niewykwalifikowani**	19 (5)	17 (0)	6 (0)	18 (0)	10 (3)
Rolnicy	23 (2)	18 (9)	30 (8)	22 (4)	34 (6)
Pracujący na własny rachunek**	9 (6)	14 (8)	18 (13)	35 (17)	42 (25)
Bierni zawodowo					
Renciści	22 (9)	12 (5)	13 (1)	18 (6)	15 (9)
Emeryci	22 (6)	21 (7)	18 (4)	19 (8)	21 (5)
Uczniowie i studenci	23 (12)	33 (16)	32 (14)	33 (18)	31 (13)
Bezrobotni	17 (4)	15 (7)	12 (4)	16 (3)	16 (8)
Gospodynie domowe i inni	15 (3)	13 (10)	13 (5)	14 (4)	13 (3)
Uczestnictwo w praktykach religijnych					
Kilka razy w tygodniu	52 (26)	53 (22)	29 (12)	33 (16)	34 (13)
Raz w tygodniu	24 (8)	23 (11)	22 (6)	23 (10)	23 (7)
1-2 razy w miesiącu**	17 (5)	21 (8)	21 (4)	23 (11)	21 (12)
Kilka razy w roku	16 (6)	25 (10)	17 (7)	26 (9)	25 (9)
W ogóle nie uczestniczy	20 (6)	17 (8)	19 (2)	19 (8)	17 (13)
* W nawiasach podano odsetki ankietowanych, którzy angażują się w pracę organizacji działających w różnych dziedzinach					
** Wyniki dotyczące aktywności robotników niewykwalifikowanych oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem należy traktować ostrożnie z powodu zbyt małej liczebności tych kategorii					

Zaangażowanie w pracę organizacji obywatelskich blokowane jest przez trudne położenie społeczne badanych: niskie kwalifikacje zawodowe (robotnicy niewykwalifikowani - 10%), brak własnych dochodów (gospodynie domowe - 13%), trwale zły stan zdrowia (renciści - 15%), bezrobocie oraz podstawowe wykształcenie (po 16%). Do najrzadziej działających należą także osoby niemające wykrystalizowanych poglądów politycznych (16%) oraz w ogóle niebiorące udziału w praktykach religijnych (17%).

W większości grup społecznych poziom aktywności w organizacjach obywatelskich pozostaje od ośmiu lat stabilny lub podlega niewielkim wahaniom. Systematyczny jej wzrost odnotowujemy jedynie u pracujących na własny rachunek poza rolnictwem⁷. Ponadto należy podkreślić, że w ostatnich dwóch latach znacznie wzrosło zaangażowanie rolników w pracę organizacji obywatelskich. Z drugiej strony jednak w porównaniu z rokiem 2004 zmalał (powracając do stanu z roku 1998) poziom aktywności kadry kierowniczej i inteligencji - głównego nośnika etosu społecznikowskiego. W 2002 roku odnotowaliśmy także znaczny spadek zaangażowania innej grupy wcześniej wyróżniającej się aktywnością, a mianowicie osób najbardziej religijnych, najczęściej uczestniczących w praktykach. Poziom ich aktywności społecznej w organizacjach obywatelskich już nie powrócił do stanu z końca lat dziewięćdziesiątych, nadal jednak jest wyższy niż w grupach osób rzadziej praktykujących lub zupełnie niezwiązanych z Kościołem.

ZBIORCZY WSKAŹNIK ZAANGAŻOWANIA W PRACĘ SPOŁECZNĄ

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną uwzględnia wszelką deklarowaną przez badanych aktywność, tzn. dobrowolną i nieodpłatną pracę wykonaną w 2005 roku na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących oraz działalność w organizacjach obywatelskich. Pozwala więc na uchwycenie wszystkich społeczników, którzy w roku poprzedzającym badanie poświęcili swój czas dla dobra wspólnego.

Z porównań wynika, że w stosunku do roku 2002 nieco przybyło w Polsce społeczników mających udział w społeczeństwie obywatelskim. Przed czterema laty stanowili oni jedną trzecią dorosłych obywateli (33%), natomiast w roku 2004 i 2006 - prawie dwie piąte (odpowiednio: 37% i 36%).

⁷ Ze względu na małe liczebności tej grupy w omawianych badaniach (poniżej 50 osób), stwierdzenie to należy traktować z ostrożnością.

Tabela 5

Cechy społeczno-demograficzne	Respondenci pracujący społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących						Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	w procentach								
Ogółem	19	24	23	21	24	23	33	37	36
Płeć									
Mężczyźni	19	27	29	24	27	27	35	41	43
Kobiety	18	22	18	18	20	20	30	33	31
Wiek									
Od 18 do 24 lat	13	26	22	28	30	25	38	43	34
25-34	23	28	21	20	24	19	32	41	32
35-44	25	26	31	18	21	31	35	37	48
45-54	20	28	26	20	26	22	32	42	37
55-64	23	24	23	23	25	21	36	33	38
65 lat i więcej	9	11	15	18	16	21	23	22	29
Miejsce zamieszkania									
Wieś	24	33	30	23	21	24	39	41	43
Miasto do 20 tys. mieszkańców	26	25	18	19	21	14	34	37	28
- 20-100 tys.	14	19	18	15	29	26	25	38	34
- 101-500 tys.	12	15	21	21	22	28	29	26	37
- 500 tys. i więcej	12	17	20	26	30	20	30	38	29
Wykształcenie									
Podstawowe	13	18	15	14	14	16	24	27	28
Zasadnicze zawodowe	19	28	26	13	21	21	27	39	37
Średnie	20	25	25	27	25	28	39	38	40
Wyższe	28	30	30	38	48	32	46	55	47
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)									
Kadra kierownicza, inteligencja	34	41	40	54	53	45	57	62	61
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	21	25	24	27	29	31	36	42	41
Pracownicy fizyczno-umysłowi	11	21	13	18	12	19	25	31	27
Robotnicy wykwalifikowani	20	34	28	32	31	21	41	49	41
Robotnicy niewykwalifikowani*	18	29	16	6	18	10	21	41	22
Rolnicy	30	51	44	30	22	34	47	53	57
Pracujący na własny rachunek*	31	33	41	18	35	42	38	47	62
Bierni zawodowo									
Renciści	12	20	25	13	18	15	22	32	32
Emeryci	16	11	18	18	19	21	30	23	33
Uczniowie i studenci	23	26	25	32	33	31	50	43	39
Bezrobotni	14	21	18	12	16	16	23	30	27
Gospodynie domowe i inni	24	14	10	13	14	13	34	22	23

* Dane dotyczące robotników niewykwalifikowanych oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem należy traktować ostrożnie z powodu zbyt małych liczebności tych grup

Tabela 6

Cechy społeczno-demograficzne	Respondenci pracujący społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących						Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną		
	2002	2004	2006	2002	2004	2006	2002	2004	2006
	w procentach								
Ogółem	19	24	23	21	24	23	33	37	36
Ocena warunków materialnych swojego gospodarstwa domowego									
Złe	15	21	19	13	15	21	25	29	30
Średnie	19	24	23	22	22	22	33	36	36
Dobre	23	29	27	29	37	29	41	47	45
Dochody na jedną osobę w rodzinie*									
Do 300 (299) zł	16	25	28	15	21	24	25	38	38
301-500 (300-399) zł	21	29	23	15	19	16	31	37	34
501-900 (400-599) zł	21	25	22	21	18	26	35	34	37
901-1200 (600-800) zł	21	24	34	24	26	23	35	37	43
Powyżej 1200 (800) zł	20	24	29	28	35	32	39	44	48
Uczestnictwo w praktykach religijnych									
Kilka razy w tygodniu	39	40	32	29	33	34	52	49	54
Raz w tygodniu	21	27	26	22	23	23	35	38	38
1-2 razy w miesiącu	18	25	20	21	23	21	33	34	32
Kilka razy w roku	10	19	21	17	26	25	24	37	37
W ogóle nie uczestniczy	8	12	9	19	19	17	24	25	19
Poglądy polityczne									
Lewica	15	30	25	27	26	32	34	42	42
Centrum	24	26	27	18	27	25	34	41	42
Prawica	23	23	24	24	27	25	38	38	40
Nieokreślone	14	19	17	15	17	16	26	27	25
*W nawiasie podano pogrupowanie dochodów w roku 2002 i 2004									

Spółecznicy rekrutują się z różnych środowisk społecznych. Najczęściej są to przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (61%), pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (62%), rolnicy (57%) oraz ludzie związani z Kościołem i jego nauką (wśród praktykujących kilka razy w tygodniu - 54%), a także - choć w mniejszym stopniu - badani w wieku od 35 do 44 lat, respondenci dobrze sytuowani, żyjący w dobrych warunkach materialnych, osoby z wyższym wykształceniem. Spółecznikami częściej są mężczyźni niż kobiety, częściej też mieszkańcy wsi niż miast.

Osoby nieangażujące się w działania na rzecz swojej społeczności lokalnej ani w pracę organizacji obywatelskich, tzn. pozostające poza sferą społeczeństwa obywatelskiego zdecydowanie przeważają przede wszystkim wśród niepraktykujących (81%), robotników niewykwalifikowanych (78%), gospodyń domowych (77%), pracowników fizyczno-

-umysłowych, bezrobotnych (po 73%), respondentów z wykształceniem podstawowym (72%), badanych w wieku 65 lat i więcej (71%), a także zarówno wśród mieszkańców miast małych (72%), jak i ponadpółmilionowych (71%).

W ostatnich czterech latach odnotowujemy systematyczny wzrost liczby społeczników wśród osób pracujących na własny rachunek poza rolnictwem oraz rolników, a także badanych w wieku od 35 do 44 lat, dobrze sytuowanych (o miesięcznych dochodach powyżej 900 zł *per capita* w rodzinie) oraz mężczyzn. W porównaniu z rokiem 2002 zaktywizowały się także niektóre grupy znajdujące się w trudnym położeniu społecznym - renciści oraz badani najgorzej sytuowani. Stopniowo maleje natomiast odsetek społeczników w grupie uczącej się młodzieży (uczniów i studentów).

Wyniki naszych badań mogą świadczyć o umacnianiu się społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Od czterech lat utrzymuje się podzielane przez większość Polaków przekonanie, że obecnie w kraju potrzebna jest solidarność międzyludzka (a nie walka o swoje sprawy kosztem innych). Przede wszystkim jednak systematycznie rośnie liczba obywateli wierzących w skuteczność wspólnego z innymi działania na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących - obecnie stanowią oni większość społeczeństwa. Utrzymuje się ponadto znaczna gotowość Polaków do podejmowania współpracy na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących - prawie połowa badanych zna ludzi spoza swojej rodziny, którym gotowa byłaby pomagać w tego typu aktywności. Ponad połowa Polaków utrzymuje też, że ma doświadczenia w takiej dobrowolnej i nieodpłatnej pracy.

Rzeczywiste zaangażowanie obywateli w rozwiązywanie problemów swojego środowiska i pomoc osobom potrzebującym wypada skromniej. W minionym roku dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej podjął zaledwie co czwarty badany, a więc niewiele więcej niż przed czterema laty. Praca ta coraz bardziej jednak absorbuje osoby w nią zaangażowane - w 2005 roku przeznaczyły na nią średnio 21,5 dnia, a zatem więcej niż przed dwoma i czterema laty (odpowiednio: 20 i 18 dni).

Ważne jest także to, że od ośmiu lat niemal nie zmienia się odsetek Polaków poświęcających swój czas na pracę w organizacjach obywatelskich - obecnie działa w nich

niemal co czwarty dorosły. Ponadto jeśli uwzględnimy oba rodzaje aktywności społecznej (na rzecz swojego środowiska oraz w organizacjach obywatelskich), to okazuje się, że obecnie prawie dwie piąte mieszkańców naszego kraju ma swój udział w społeczeństwie obywatelskim (przed czterema laty miała jedna trzecia).

Mimo że większość Polaków pozostaje poza sferą społeczeństwa obywatelskiego, niektóre grupy społeczne wyróżniają się szczególnie wysoką aktywnością społeczną - są to przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz ludzie związani z Kościołem, najbardziej zaangażowani w praktyki religijne. Odnotowujemy ponadto stopniowy wzrost liczby społeczników wśród przedstawicieli klasy średniej (pracujących na własny rachunek poza rolnictwem) oraz wśród rolników. Świadczy to o umacnianiu się w tych grupach etosu społecznikowskiego, co może być dobrym prognostykiem dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce⁸. Ponadto na podkreślenie zasługuje fakt, że w ostatnich czterech latach zaktywizowały się niektóre grupy znajdujące się w trudnym położeniu społecznym, takie jak renciści (wśród których przybyło społeczników działających na rzecz swojej społeczności) oraz badani najgorzej sytuowani (w tej grupie wzrosło zaangażowanie w pracę zarówno dla dobra lokalnej społeczności, jak i organizacji obywatelskich). Można sądzić, że są to przejawy samoobrony tych grup przed ich społeczną marginalizacją, a więc działania w pełni wpisujące się w cele społeczeństwa obywatelskiego.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

⁸ W obu tych grupach odnotowaliśmy w latach 2002-2004 wyraźne umocnienie się poczucia, że ludzie tacy jak oni współpracując z innymi są w stanie pomóc potrzebującym lub rozwiązać problemy swojej społeczności lokalnej. Wyróżnia ich także (podobnie jak przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji) to, że znają osoby, którym gotowi byłiby pomóc w tego typu pracy społecznej oraz mają doświadczenie w tej dziedzinie.

A N E K S

Tabela 1. Przeczytam Panu(i) dwie opinie dotyczące życia społecznego w Polsce. Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom. 1 - Obecnie trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych; 2 - Obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	31	61	8	1007
Płeć				
Mężczyźni	38	55	7	479
Kobiety	25	65	10	528
Wiek				
18-24 lat	37	56	6	154
25-34	34	58	8	177
35-44	29	64	8	172
45-54	36	57	7	186
55-64	24	67	8	139
65 lat i więcej	25	63	12	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	32	59	9	376
Miasto do 20 tys.	35	54	11	125
20-100 tys.	32	63	5	197
101-500 tys.	30	63	8	193
501 tys. i więcej mieszk.	24	67	9	116
Wykształcenie				
Podstawowe	29	59	12	290
Zasadnicze zawodowe	34	61	5	258
Średnie	31	62	7	350
Wyższe	32	59	9	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	24	68	9	56
Prac. umysł. niż. szczebla	32	64	5	103
Pracownicy fiz.- umysł.	30	66	4	75
Robotnicy wykwalifikowani	35	60	5	99
Robotnicy niewykwalifik.	48	31	22	41
Rolnicy	43	53	4	53
Pracujący na własny rach.	32	65	3	28
Bierni zawodowo				
Renciści	20	63	16	99
Emeryci	27	64	9	214
Uczniowie i studenci	35	56	9	77
Bezrobotni	36	61	4	118
Gospodynie domowe i inni	28	57	15	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	32	63	5	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	24	67	9	84
sekt. pryw. poza rolnict.	37	56	7	173
prywatnym gosp. rolnym	39	55	6	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	33	60	7	133
301-500	29	61	10	173
501-900	27	63	11	205
901-1200	29	70	1	84
Powyżej 1200 zł	29	65	6	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	31	60	9	311
Średnie	30	61	9	426
Dobre	32	61	7	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	20	71	9	73
Raz w tygodniu	27	66	7	538
1-2 razy w miesiącu	36	52	12	134
Kilka razy w roku	38	55	7	164
W ogóle nie uczestniczy	42	48	10	98
Poglądy polityczne				
Lewica	34	61	5	118
Centrum	36	58	6	286
Prawica	28	66	6	330
Trudno powiedzieć	28	57	15	273

Tabela 2. Przeczytam Panu(i) dwie opinie dotyczące życia społecznego w Polsce. Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom. 1 - Ludzie tacy jak ja, nawet działając wspólnie z innymi, nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta; 2 - Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	26	63	11	1007
Płeć				
Mężczyźni	27	64	9	479
Kobiety	25	62	13	528
Wiek				
18-24 lat	21	73	6	154
25-34	21	71	8	177
35-44	31	60	10	172
45-54	26	63	11	186
55-64	28	61	12	139
65 lat i więcej	28	53	19	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	23	63	14	376
Miasto do 20 tys.	32	50	18	125
20-100 tys.	27	64	9	197
101-500 tys.	26	66	8	193
501 tys.i więcej mieszk.	25	71	4	116
Wykształcenie				
Podstawowe	33	52	15	290
Zasadnicze zawodowe	27	63	10	258
Średnie	23	67	10	350
Wyższe	13	80	6	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	7	87	6	56
Prac.umysł.niż.szczebła	19	74	7	103
Pracownicy fiz.- umysł.	29	64	7	75
Robotnicy wykwalifikowani	34	57	9	99
Robotnicy niewykwalifik.	53	45	3	41
Rolnicy	15	75	10	53
Pracujący na własny rach.	6	84	10	28
Bierni zawodowo				
Renciści	25	53	22	99
Emeryci	28	56	16	214
Uczniowie i studenci	23	73	5	77
Bezrobotni	34	57	9	118
Gospodynie domowe i inni	19	64	17	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	20	76	4	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	33	61	6	84
sekt. pryw. poza rolnict.	25	66	9	173
prywatnym gosp. rolnym	18	74	8	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	26	65	9	133
301-500	29	56	14	173
501-900	23	67	11	205
901-1200	26	71	3	84
Powyżej 1200 zł	14	80	6	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	33	55	13	311
Średnie	28	60	12	426
Dobre	14	78	7	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	22	65	13	73
Raz w tygodniu	23	67	11	538
1-2 razy w miesiącu	34	57	9	134
Kilka razy w roku	24	63	12	164
W ogóle nie uczestniczy	37	51	12	98
Poglądy polityczne				
Lewica	29	65	7	118
Centrum	27	68	5	286
Prawica	22	68	10	330
Trudno powiedzieć	28	51	21	273

Tabela 3. Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów (gotowa) był(a)by Pan(i) pomagać w dobrowolnej i nieodpłatnej pracy na rzecz środowiska, osiedla, wsi, miasta albo na rzecz potrzebujących?

(%)

	Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	49	45	6	1006
Płeć				
Mężczyźni	52	44	5	479
Kobiety	47	46	7	527
Wiek				
18-24 lat	52	46	3	154
25-34	57	37	6	177
35-44	53	42	5	172
45-54	54	40	6	186
55-64	48	48	4	138
65 lat i więcej	32	59	10	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	49	44	8	376
Miasto do 20 tys.	45	50	5	125
20-100 tys.	53	40	7	197
101-500 tys.	49	48	3	193
501 tys. i więcej mieszk.	50	47	3	116
Wykształcenie				
Podstawowe	30	61	10	290
Zasadnicze zawodowe	51	45	4	258
Średnie	58	37	4	349
Wyższe	69	28	3	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	67	31	2	56
Prac. umysł. niż. szczebla	66	29	5	103
Pracownicy fiz.- umysł.	53	46	2	75
Robotnicy wykwalifikowani	49	46	5	99
Robotnicy niewykwalifik.	42	53	5	41
Rolnicy	58	34	8	53
Pracujący na własny rach.	73	23	4	28
Bierni zawodowo				
Renciści	46	46	8	98
Emeryci	34	58	8	214
Uczniowie i studenci	52	45	4	77
Bezrobotni	47	47	5	118
Gospodynie domowe i inni	49	44	7	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	65	31	4	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	58	40	3	84
sekt. pryw. poza rolnict.	52	44	4	173
prywatnym gosp. rolnym	58	35	7	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	55	37	7	133
301-500	47	47	6	173
501-900	47	48	5	205
901-1200	54	42	4	84
Powyżej 1200 zł	77	23	0	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	43	51	6	310
Średnie	47	46	7	426
Dobre	61	36	3	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	49	41	10	73
Raz w tygodniu	51	43	6	537
1-2 razy w miesiącu	46	48	6	134
Kilka razy w roku	49	47	5	164
W ogóle nie uczestniczy	44	52	4	98
Poglądy polityczne				
Lewica	48	49	2	118
Centrum	53	43	4	286
Prawica	58	39	3	329
Trudno powiedzieć	35	53	12	273

Tabela 4. Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?
(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	56	43	1	1007
Płeć				
Mężczyźni	65	34	1	479
Kobiety	47	52	1	528
Wiek				
18-24 lat	44	56	0	154
25-34	52	46	1	177
35-44	62	38	1	172
45-54	58	40	2	186
55-64	66	33	0	139
65 lat i więcej	53	45	2	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	62	38	1	376
Miasto do 20 tys.	46	51	2	125
20-100 tys.	52	48	0	197
101-500 tys.	49	49	1	193
501 tys. i więcej mieszk.	63	35	2	116
Wykształcenie				
Podstawowe	49	50	1	290
Zasadnicze zawodowe	53	47	1	258
Średnie	60	40	1	350
Wyższe	68	29	3	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	72	26	2	56
Prac. umysł. niż. szczebla	58	41	1	103
Pracownicy fiz.- umysł.	38	60	2	75
Robotnicy wykwalifikowani	64	36	0	99
Robotnicy niewykwalifik.	44	54	2	41
Rolnicy	65	35	0	53
Pracujący na własny rach.	74	22	4	28
Bierni zawodowo				
Renciści	51	47	1	99
Emeryci	58	41	1	214
Uczniowie i studenci	43	57	0	77
Bezrobotni	53	46	1	118
Gospodynie domowe i inni	56	44	0	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	71	28	1	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	52	44	4	84
sekt. pryw. poza rolnict.	52	47	1	173
prywatnym gosp. rolnym	71	29	0	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	56	44	0	133
301-500	60	40	1	173
501-900	60	39	1	205
901-1200	69	31	0	84
Powyżej 1200 zł	78	20	2	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	53	45	1	311
Średnie	55	44	1	426
Dobre	60	39	1	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	72	28	0	73
Raz w tygodniu	56	43	1	538
1-2 razy w miesiącu	58	42	0	134
Kilka razy w roku	53	44	3	164
W ogóle nie uczestniczy	40	57	3	98
Poglądy polityczne				
Lewica	62	37	1	118
Centrum	57	42	1	286
Prawica	61	38	1	330
Trudno powiedzieć	45	55	1	273

Tabela 5. Czy w ubiegłym roku pracował(a) Pan(i) dobrowolnie i nieodpłatnie na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo na rzecz potrzebujących?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	23	77	1007
Płeć			
Mężczyźni	29	71	479
Kobiety	18	82	528
Wiek			
18-24 lat	22	78	154
25-34	21	79	177
35-44	31	69	172
45-54	26	74	186
55-64	23	77	139
65 lat i więcej	15	85	179
Miejsce zamieszkania			
Wieś	30	70	376
Miasto do 20 tys.	18	82	125
20-100 tys.	18	82	197
101-500 tys.	21	79	193
501 tys.i więcej mieszk.	20	80	116
Wykształcenie			
Podstawowe	15	85	290
Zasadnicze zawodowe	26	74	258
Średnie	25	75	350
Wyższe	30	70	109
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	40	60	56
Prac.umysł.niż.szczebła	24	76	103
Pracownicy fiz.- umysł.	13	87	75
Robotnicy wykwalifikowani	28	72	99
Robotnicy niewykwalifik.	16	84	41
Rolnicy	44	56	53
Pracujący na własny rach.	41	59	28
Bierni zawodowo			
Renciści	25	75	99
Emeryci	18	82	214
Uczniowie i studenci	25	75	77
Bezrobotni	18	82	118
Gospodynie domowe i inni	10	90	45
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	33	67	143
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	20	80	84
sekt. pryw. poza rolnict.	24	76	173
prywatnym gosp. rolnym	42	58	55
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	28	72	133
301-500	23	77	173
501-900	22	78	205
901-1200	34	66	84
Powyżej 1200 zł	29	71	59
Ocena własnych war. mater.			
Złe	19	81	311
Średnie	23	77	426
Dobre	27	73	270
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	32	68	73
Raz w tygodniu	26	74	538
1-2 razy w miesiącu	20	80	134
Kilka razy w roku	21	79	164
W ogóle nie uczestniczy	9	91	98
Poglądy polityczne			
Lewica	25	75	118
Centrum	27	73	286
Prawica	24	76	330
Trudno powiedzieć	17	83	273